

PRESENTACIÓ DE LA PARAULA CALLADA

Diria que, si ens hi aturam a pensar, la primera cosa que crida l'atenció del poemari de Bep Joan Casanovas és el títol: *La paraula callada*. Podem creure, fins i tot, que conté un contrasentit. Callada la paraula? La paraula diu, explica, es transmet, la paraula romp els silencis que a vegades ens empresonen, ens acosta als éssers estimats, a la confiança a cau d'orella. Però és també la mateixa paraula que crida, que tracta d'imposar-se, que insulta, que no diu res en tants discursos buits de què van plens els mitjans de comunicació, que es llança com a còdols contra els adversaris. Fixau-vos en les tertúlies de les televisions on tothom crida perquè la seva veu sobresurti sobre les altres, on ningú no escolta més que el seu discurs martellejant; o bé la buida retòrica de tants polítics; o la renou constant de tants mitjans de comunicació... La paraula callada? Idò sí, perquè és la paraula que fuig d'aquesta renou sense sentit, perquè es tracta de la paraula sincera i essencial de la poesia que es degusta en silenci, en aquell silenci tan productiu en què un es troba amb ell mateix, el silenci que ens enriqueix en la lectura i en la meditació que aquesta ens procura. Un silenci que avui sembla que la societat maldi per evitar, com en una espècie d'*horror vacui*, quan les estones de silenci són tan necessàries per retrobar-nos amb nosaltres mateixos, amb uns moments de plenitud i, en el cas de la poesia, amb la paraula que transmet veritat, emoció i saviesa. Per açò, aquesta paraula callada, que es diu poderosa i autèntica, en el silenci de la lectura i la relectura, en la recitació a mitja veu que sovint reclamen els poemes, el ritme de la llengua que ens pren en el corrent poderós del cant.

En aquest sentit, el treball amb el llenguatge és essencial en poesia, la forma en què cada poeta assoleix la seva pròpia veu ve determinada per l'ús i per les característiques del llenguatge que utilitza, pel domini que assoleix en la seva recerca constant de les formes expressives que li resultin més adequades a la construcció del poema. Un domini, tot s'ha de dir, que mai no és fruit de l'atzar, sinó del treball rigorós del poeta, de la feina d'escriure i tornar a escriure, de la selecció i del rebuig, en definitiva de l'esforç que la societat líquida d'avui sembla voler evitar. Esforç, geni de la llengua, sentit poètic, llenguatge en el temps, són característiques que ha de tenir un poeta que sigui mereixedor d'aquest nom.

I aquest és el cas de Bep Joan Casanovas, que en el seu domini de la llengua i de l'expressió poètica presenta un resultat esplèndid, fruit de l'esforç, de les lectures ben païdes i de l'estudi dels grans poetes. I amb característiques que no són avui gaire habituals, com el rigor mètric i la rima. Rigor formal enfront de tanta prosa retallada, incapaç de mantenir la tensió que requereix el vers, perquè se'n pugui dir. Rigor formal que demana el treball pacient del poeta, però que també, per què no dir-ho? el fa divertit i més interessant, per tot allò que té d'orfebreria de la paraula i de repte personal. Ens trobam, per tant, davant d'una poesia que s'expressa en el llenguatge del seu temps, però sense renunciar a la tradició ni perdre's en aventures avantguardistes o "trencadores" que solen dur a carrerons sense sortida. Ens trobam davant un poeta conscient del seu ofici que escriu de manera clara, però sense cedir a la facilitat, que sap emocionar perquè és un poeta que té coses a dir i sap dir-les bé, perquè no necessita rompre la sintaxi ni violentar el geni de la llengua en el seu cant ple d'autenticitat i

també d'amor. Amor a la terra, a la llengua, a les coses senzilles que ens permeten viure, al paisatge que ens envolta.

En aquest sentit m'he de referir als magnífics sonets que figuren a *La paraula callada*, en la composició dels quals excel·leix Bep Joan Casanovas. I el sonet és una forma difícil de la poesia, no tant per l'estructura tancada que té com per la llarga i il·lustre tradició que acumula, ja que quasi tots els grans poetes s'han sentit, en un moment o altre, cridats per aquesta composició que es conté en una estranya perfecció. Vegem-ne un exemple:

FOSSAR DE PUNTA NATI

Escolta, al pas, com xiuxiueja l'aura
per les barraques de Son Salomó;
observa el sol esquerp de l'horitzó
que vaga lent i las es deixa caure.

Mira l'ermàs assecat com es daura
amb cards florits com taques de color;
contempla els macs emmudits al racó
on l'epitafi del vent hi vol jaure.

Copsa els espectres sorgits de la balma
enmig dels fars invisibles dels ports
just el capvespre les foscors empalma.

Si la basarda viu a tots els nords
el codolar serà un funest reialme
on la mar escup el silenci dels morts.

L'esplèndida recreació de l'ambient de la Menorca seca i dels amples espais que menen a Punta Nati, el pes del sol que dibuixa un mapa del paisatge sec i desolat, dominat pels ocres, en els dos primers quartets, ens situa en l'espai físic amb tot de sensacions presidides per la soledat i el silenci. El primer tercet, de magnífica construcció, introduït per un imperatiu que provoca un suggerent canvi en l'ordre de les frases, introdueix una nova situació. El poeta, en contemplar ara els espectres enmig de la llum morent del capvespre, ens prepara per a la robusta conclusió del poema en el segon tercet, que recorda antics naufragis de vaixells empesos per la força de la tramuntana contra la costa abans que es construís el far, després de l'enfonsament del General Chanzy. En el codolar convertit en funest reialme, un altre silenci s'imposa al silenci que omplia el paisatge encès pel vagar lent i cansat del sol, un silenci escopit per la mar, el silenci dels morts. Com podeu veure, la construcció del sonet és esplèndida.

Glopades

El llibre està dividit en tres parts, tres blocs temàtics que formen tanmateix un conjunt ben travat de poemes que es complementen. La primera es titula "Glopades". Són poemes sorgits del moment, de les coses senzilles i quotidianes, impressions i sensacions que sent el poeta en l'instant viscut, els petits plaers que ens fan la vida agradable i ens omplen de benestar en la

seva mateixa simplicitat. Una passejada pel carrer del Roser, descrita amb uns pocs elements d'una notable efectivitat, ens introdueix en aquest món de la intimitat del poeta:

Un fanal de cantonada
escriu espurnes daurades
sobre llambordes humides.
L'hivern passa pel Roser.

El poeta ens parla del silenci de la nit romput pel so de l'òliba, "com campanades en el nom de Déu", un fosquet a la placeta d'Artrux o els racons de Ciutadella que encara s'agombolen al so de les campanes, tan present en aquests primers poemes. Però també hi ha reflexió, la presència dels dubtes i el pas del temps i les angoixes i la presència de la mort, els errors comesos o les hores perdudes en afers inútils. Mirau, per exemple, aquests dos versos antològics: "No és el ròssec dels anys el que em du lassitud,/ són les passes perdudes damunt la terra fosca". I hi ha també la indignació que provoca el capital sense feda de la nova religió del neoliberalisme, no debades un d'aquests poemes du una cita de *l'Elogi dels diners* d'Anselm Turmeda. Avui el capital ofega els pobles i omple de patiments la gent humil, com l'immens dolor provocat al poble grec, al qual la cultura occidental deu els seus orígens i saviesa.

Em vaig massa cansat..

d'oradors emulant Demagogs d'una Grècia
que va ser bon exemple de la convivència,
i que ells, tots, ara, usurpen, despòtics, al poble,
una veu que no és seua per fer-ne reialme
d'ignomínia pèrfida i xacra bestreta.

Hi ha també la denúncia per la destrucció del territori i els atacs a la llengua i la cultura dels menorquins, que podem trobar en un poema com "Compunció" on, i coincidesc amb Joan F. López Casasnovas en el pròleg, hi ressonen ecos de Ponç Pons (per altra part, una influència més que recomanable):

Destrempats veim com planten rajoles i murs;
aquesta illa ompliran de ciment pam a pam!
Rere el guany aparent s'hi amaga la fam:
encunyar el territori no és sembrar futurs.

Més enllà d'aquesta illa no som menorquins,
repetim la doctrina d'un clam enganyós,
ignoram el dolor del discurs que ha difós
qui ens durà pel sender d'aquells pobles mesquins."

Terrànima

La segona part es titula "Terrànima" i aquí és el paisatge menorquí que respira entre els versos, l'ànima de l'illa que se'ns presenta en la seva bellesa i fragilitat, entre els avatars de la història i tot allò que encara hem sabut o pogut conservar, medi vital del poeta en què els

menorquins ens hi podem reconèixer, territori que es contempla entre el batec d'un passat preservat i un futur ple d'incerteses. És la Menorca cantada d'una manera esplèndida en la llengua pròpia, identitat indestriable com la sal de l'aigua de la mar:

“Me assegut al tall d'aigua del platjal
per observar com suren els fonemes,
com, en silenci, conformen poemes
de ritme i mètrica i d'accents de sal.”

El poeta és part del paisatge, d'aquesta terrànima que se'l fa seu i el transforma en la seva pròpia essència: “Ser fills del mar no és faula ni mentida: / som fets de roca amb ulls-cocons de sal”.

Ens podríem aturar constantment en les suggerents imatges i metàfores que ens ofereix el poeta. Fixem-nos en el darrer vers que us acab de dir “som fets de roca”, és a dir som fets de la matèria de l'illa, d'aquesta matèria que perdura enmig de les tempestes. I sembrats en aquesta roca els cocons, com ulls de la terra, els cocons amb la saladura de la mar, els ulls-cocons de la roca. Magnífica manera d'expressar aquesta pertinença a l'illa, al territori que ens agombola.

Però hi ha també l'illa perduda (“i només la figuera soliu a d'estiu / guarda olors perfumades de l'adolescència”) que s'ha esvaït, a poc a poc o de pressa, al llarg dels darrers 50 anys en què al costat dels avenços, trobam la pèrdua de moltes de les coses que havien definit i modelat el nostre caràcter, tal com el poeta recull en un altre poema esplèndid “Artrutx”.

En aquesta part hi ha la majoria de sonets que comentava al principi, però hi ha també altres formes estròfiques, com un conjunt d'haikus que Bep Joan Casanovas, en un hàbil exercici tècnic, aconsegueix lligar en un suggestiu *continuum* que ens endú en el seu ritme i les seves sensacions com un torrent de paraules.

Podríem citar més poemes, però potser ens allargaríem massa. Tanmateix deixeu-me encara referir-me a una altra joia d'aquesta part: el romanç “I si un dia ho perdem tot...” que després llegirem i que ha estat justament celebrat cada vegada que s'ha llegit en públic i que és tot un cant i una declaració de compromís i arrelament o identitat, com vulgueu dir-li, a la terra i a la llengua que avui, com en tantes èpoques, hi ha qui voldria silenciar o dissoldre:

“I si un dia ho perdem tot,
que la llengua ens sigui mare;
si tenim arrels i mots,
tornarem sembrar la pàtria”.

No em direu que no siguin versos antològics, per saber-se i recitar de memòria.

Reminiscències

A la tercera part del llibre, “Reminiscències”, el poeta evoca la infància que va viure i que ara l'omple amb els records d'un temps que constitueixen el seu món primer, el món al qual es torna en arribar a la maduresa, quan s'imposa comprendre l'ésser que som i al qual hem

arribat des d'uns orígens que ens van marcar o van forjar la nostra personalitat. Però al capdavall és un món fet de pèrdues que només viu en el record. "I els records ho són tot..." com diu Vinyoli a la cita que encapçala aquesta part. La infantesa és molt sovint matèria de la poesia que s'edifica damunt l'essència del record. Un altre gran poeta en la nostra llengua, Marius Sampere, diu que la infantesa "És allà d'on partim. Com que és la primera constatació que vius, et marca. Per les meves circumstàncies personals, amb els pares, sobretot amb la mare, això és inesborrable. A partir d'aquesta palanca, d'aquest alçaprem, m'he projectat a la vida. Tot és un ressò ampliat dels primers anys. La infantesa és el meu big-bang."

No és estrany, idò, que Casasnovas, sota una cita de Ponç Pons ("Conèixer és recordar els carrers de la infantesa") escrigui aquests versos: "La infantesa em retorna sovint i m'amara / entenc que em vol dir coses que no sé prou bé.... Què em vol dir ara aquell temps que em va al cap fil per randa / quan passeig pels capvespres sargits de la vida?" També Joan Vinyoli en un altre poema ens parla d'aquesta crida: "Com crides, infantesa, en les profundes / capes del cor, com, de genolls, et trobo, / Déu meu, llavors, tornat pura lloança!" Vinyoli i Sampere són només dos exemples, com tants en podríem posar, de la presència del món de la infància en l'obra dels poetes.

Per cert, fixau-vos en la bellesa de la metàfora del darrer vers citat de Casasnovas "quan passeig pels capvespres sargits de la vida". Amb quina intensitat se'ns fa present el pas del temps des de la puresa del món infantil als "capvespres sargits de la vida" d'aquest poema!

L'evocació dels carrers, els paisatges, els diumenges de cinema, el so de les campanes, els jocs i la imaginació, la felicitat vora la mar, el goig de la pesquera, els mots, l'entorn familiar, etc. són les sensacions i els perfums que es desprenen d'aquests versos, com en la plenitud exaltada dels estius: "Porta'm, mar, a aquella arcàdia estiuenca / que vestia flaires salobroses / i on el sol sargia la figuera amb sagetes / lluminoses clavades a l'obaga..." Evocació, enyor i un cert to elegíac, com els que trobam en el poema més llarg del llibre "Elegia a la infància", un intens recorregut per la infància d'aquell al·lot de casa humil que al final s'acaba amb una interrogació sobre el temps passat:

"On deu haver parat aquell temps d'infantesa?
Segur que jeu, nostàlgic, al fons de la mar,
suvora l'encantada ciutat de Perella.
Allí deuen romandre runes del delit,
vivaços bastions d'un paradís perdut."

Aquest poema, a més, conté una gran riquesa lèxica, amb paraules que amb el temps han entrat en desús, però que eren ben vives en aquella època i en aquest sentit el poema és, en paraules de Joan F. López Casasnovas, "impressionant, un monument, cum-alre-no, per a mi, que m'hi he sentit identificat!"

Però l'enyor en aquest cas, la nostàlgia dels paradisos perduts, es transforma en paraules, en cant en la veu del poeta, i ja no és, per tant, el camp devastat de les pèrdues, sinó el temps recobrat per la màgia dels mots. "Els records ho són tot" i en revelar-los en el vers, el poeta allò que fa es recobrar el temps perdut i fer-ne un temps sensible en què el lector s'hi podrà reconèixer i recobrar el seu propi temps personal.

Conclusió

Seamus Heaney parlava del poder reparador de la poesia. Segons el premi Nobel irlandès “Sempre que les coordenades de l’imaginat es corresponguin amb les del món en què vivim i sofrim, la poesia exercirà la seva funció de contrapès. Es converteix en una altra veritat a què podem recórrer, una veritat que ens permet fer-nos més forts i conèixer-nos millor. De fet, llegir aquesta classe de poesia plenament adequada és una experiència vigoritzant i memorable, capaç d’esdevenir més valuosa en el transcurs d’una vida”.

La bona poesia sempre exerceix aquesta funció de contrapès, de reparació, com molt bé sap qui en llegeix habitualment. És un refugi on sempre hi trobarem el conhort en els moments difícils, aquell poder demiúrgic que acompanyarà la nostra soledat o el nostre dolor o la nostra alegria, o també el pur plaer d’una lectura que ens farà meditar o ens enlluernarà amb el seu poder revelador. Com diu Pere Ballart “la poesia no pot ser beneïda quan ha ocupat tanta gent de talent, que hi ha invertit les energies i sovint la salut; que no pot ser tova i cursi quan ha perdurat arreu durant segles; i que no pot ser del tot inútil quan en situacions d’indigència i desesperació, o de persecució i barbàrie, tantes persones al llarg de la història hi han trobat consol, un confident, un portaveu i fins i tot un arma per canviar les coses”.

Aquest és el poder reparador de la poesia de què parlava Heaney. De la bona poesia, s’entén. I aquesta característica, en el temps d’indigència que vivim ara, la trobareu en el poemari “La paraula callada” que tenc el plaer de presentar-vos avui. Bep Joan Casasnovas hi assoleix una veu madura que sap modular amb la seguretat del seu ofici de poeta. Una veu autèntica, lúcida, apassionada, compromesa. No us el perdeu.

Pere Gomila